

HEMGÅRDEN

BIRKAGÅRDEN

DÅTID MÖTER NUTID MED BLICK MOT FRAMTIDEN

...ed hänförelsens fackla flammade
— Men alljämt har min syn
kått fram för mig, jag har hört de
uskestämmiga sortet, jag har sett
tänktan i de kaffyllade ögonen, och
med okuvlig makt har det stått för
mig. Kunskapen enbart kan ej bringa
frälsning!

Frihet! Jämlikhet!
Broderskap! Ja, broderskap, det är
min religion. Socialismens eller
kristendomens? Är de ej ett?
Socialismens fara har syns mig var
att blott skapa klassfrihet, klassjäm-
likhet, klassbroderskap. Jesus har
ett djupa greppet! Gud — Fader
människorna — Hans söner — Bröder

Allt tydligare har jag
att, att ur klasshatets jordmån kan ge
ridens rikes växa fram. Jag börjar
na, vad längtan innerst i blicken

Till alla medarbetare på Birkagården, deltagare i studie-
cirklar, föräldrar till barn eller ungdomar som deltar
Birkagårdens barn- och ungdomsverksamhet, till elever
och personal på Birkagårdens folkhögskola, besökare i
kafét och till alla andra som på ett eller annat sätt har
eller har haft kontakt med Birkagården.

Birkagården är i första hand en mötesplats för männi-
skor. Hit är alla välkomna. Detta är inskrivet i stadgarna
(mer om detta längre fram i texten) som allt sedan starten
1912 väglett det arbete som bedrivs inom Birkagården.

Den här skriften som ni har i er hand är inte en verk-
samhetsbeskrivning eller kurskatalog. Syftet är i stället
att beskriva vad hemgården Birkagården är för något
genom att närmare förklara innebörden i begreppet
hemgård. Med detta som fond beskrivs och exemplifieras
hur människorna som haft kontakt med Birkagården
genom decennierna format och omformat innehållet i
verksamheten i takt med samhällsförändringarna.

VAD ÄR EN HEMGÅRD?

Första gången begreppet hemgård formulerades var omkring 1912/1913 och det var i samband med att Birkagården etablerades i stadsdelen Birkastan i Stockholm. Birkagården grundades av Natanael Beskow och Ebba Pauli. Deras gemensamma vision var att skapa en mötesplats, ett hem, för alla åldrar. För att förstå varför Birkagården skapades i Birkastan måste man placera det i ett historiskt sammanhang.

När Birkagården skapades i början av 1900-talet var Sverige ett fattigt land med stora klyftor mellan människor. Detta som en följd av bland annat jordbruksreformen som började genomföras under 1800-talet samt industrialiseringen och missväxten under 1860-talet. Sammantaget bidrog samhällsförändringarna till att många människor mellan åren 1860–1920 valde att emigrera från Sverige. Inom Sverige pågick även en omfattande inflyttning från landsbygd till storstäderna. Omvälvningarna i samhället ledde också till starka sociala spänningar som ibland tog sig drastiska uttryck som upplöpp, strejker och demonstrationer. I den etablerade delen av samhället fanns oro för att spänningarna skulle leda till revolution. Folkrörelserna i Sverige började mobilisera sig. 1903 bildades Centralförbundet för Socialt Arbete (CSA) som var en paraplyorganisation och dess syfte blev att strida för att "den sociala frågan" skulle hamna på den politiska dagordningen.

Ovanstående utgör kort bakgrunden till Natanael Beskow och Ebba Paulis vision att i det lilla formatet göra något för människor som levde i samhällets utkanter. Den stora frågan var hur man skulle gå från tanke till handling. I samband med resor till England, vid skiftet 1800/1900-talet, inspirerades de av *settlementet Toynbee Hall* i East End, London. Industrialiseringen i England hade gått drastiskt fram och i dess kölvatten blev många arbetslösa och fattigdomen var utbredd. I kort sammanfattning var innebörden i ett *settlement* att studenter och akademiker flyttade till så kallade "utsatta stadsdelar" och hjälpte dem med de behov det hade samt inte minst utbildade invånarna. Settlementen generellt verkade

Natanael Beskow och
Ebba Pauli, Birkagårdens
grundare.

för sociala reformer i syfte att förbättra levnadsvillkoren för människor. Settlementrörelsen uppstod således som en reaktion bland de välbeställda mot industrisamhällets överutnyttjande och förtryck av den arbetande befolkningen.

Settlementen som idé överfördes till Sverige och blev plattformen för grundarnas vision vilken sammanfattades i stadgan för Birkagården (1918):

Birkagården vill bereda människor från olika arbetsområden och samhällslager tillfälle att mötas som likar och dela med sig åt varandra sin livserfarenhet

Med stadgan som utgångspunkt var avsikten att Birkagården skulle utvecklas organiskt utifrån behoven människorna hade som besökte Birkagården. Från början hade man således inte ett färdigt program. Det grundarna ville med Birkagården var främst att skapa en mötesplats för människor. Så här sammanfattas visionen:

Eken – Birkagårdens symbol.

"Det kan begynna som ett litet frö, vilket växer efter sin egen art och utvecklar sig på ett sätt som den eller de, vilka lade det i jorden dunkelt kunde ana" (Birkagården 1912–1932).

Ytterst var det således behoven hos de människor som kom till Birkagården som styrde riktningen och innehållet. Birkagården "öppnade portarna" på Rörstrandsgatan 46, i oktober 1912 och det som inledningsvis erbjöds var familjeaftnar på helgerna. Successivt utifrån människornas behov utformades organiserad verksamhet för barn, klubbverksamhet för de äldre barnen, sommarverksamhet på Tallholmen, biblioteket, föreläsningar, underhållning, studiecirklar och så vidare. Birkagårdens folkhögskola som startade på Birkagården 1916 växte fram utifrån besökarnas önskan att utbilda sig eftersom utbildning utöver folkskolan, inte var möjlig för sämre bemedlade. Bildning bedömdes som centralt då det skapar möjligheter för människor att utvecklas och ger verktygen att förändra sin livssituation. Ett annat syfte med Birkagården var att fungera som en arena där människor från skilda samhällslager kunde mötas som likar. Försoning mellan samhällslagren snarare än strid var vägledande i arbetet.

Stadgan är alltså vägledande för Birkagårdens arbete men har genom årtiondena utvecklats vidare som en följd av anpassningen till samhällsutvecklingen. Idag formuleras stadgan på följande sätt:

Hemgården Birkagården har till uppgift att bedriva social och kulturell verksamhet. Hemgården skall söka möta människors behov och önskningar i ett föränderligt samhälle. Verksamheten skall följa den grundsats som gällt sedan Birkagårdens begynnelse år 1912: Birkagården vill bereda människor från olika arbetsområden och samhällslager tillfälle att mötas som likar och dela med sig åt varandra av sin livserfarenhet

I skriften belyses fortsättningsvis hur Birkagården med utgångspunkt från stadgarna tolkat sitt uppdrag och hur verksamheten anpassats till samhällsförändringarna.

Natanael Beskow och
Birkagårdsbarnen.

Birkagården flyttade till Karlbergsvägen 74,
1915, eftersom verksamheten växte och
man behövde en samlingssal. Fastigheten
på nämnda adress revs tidigt 1980-tal.

Birkagårdens kafé,
en mötesplats för alla.

MÖTESPLATS

Birkagården är än idag en mötesplats – ett alla åldrars hus där alla är välkomna oavsett vem man är. Människors lika värde är tidlöst och begreppet är lika aktuellt idag trots att den samhälleliga kontexten förändrats avsevärt.

Det grundarna ville medverka till var att skapa en arena för boende i Birkastan där människor från olika samhällslager och med olika erfarenheter kunde mötas och känna sig trygga. Betydelsen som grundarna indirekt lade i begreppet mötesplats var att mötesformen indirekt kunde medverka till att stärka demokratin.

När du idag får kontakt med Birkagården är det första du möter ett kafé som så att säga är kärnan. Det är där barn, ungdomar och äldre möts och det är där både tillfälliga besökare och de som deltar i verksamhetsutbudet fikar och lunchar tillsammans. Det är människorna som gemensamt får Birkagården att fortsätta att växa.

BEHOVEN

Inledningsvis är det viktigt att understryka att än idag utvecklas hemgården Birkagården organiskt, vilket genom decennierna löpt som en röd tråd. Det är du som kommer till Birkagården som formar och omformar verksamheten. Birkagårdens personalgrupp är lyhörd för de behov som ligger ”i tiden” alternativt att de fångar upp idéer från de som deltar i verksamheten. Exempel på aktuella grenar i Birkagårdens rikhaltiga grenverk är *Äntligen fredag* som började trevande hösten 2019 och som vänder sig till äldre, 65+. Det finns stor samstämmighet inom forskningen om betydelsen av att ha vänner och att ingå i en gemenskap. Det befrämjar hälsa och liv. Det är utifrån den intentionen som *Äntligen fredag* startades. Ganska snart blev verksamheten en succé. Deltagarna har varit delaktiga i att utforma innehållet.

Ett annat aktuellt exempel är en idé som väcktes av de ungdomar som besöker Birkagården vilka uttryckte intresse för att spela schack. Detta ledde till att det bildades en schackklubb och en eftermiddag i veckan ”dukas upp” för schack och intresserade ges möjlighet att under handledning av medarbetare på Birkagården får möjlighet att lära sig schack. Schackklubben är både för noviser och experter. Alla är välkomna och vi lär av varandra.

Birkagården, Karlbergsvägen 86
sett från järnvägen som finns
kvar än idag. På bildens högra
sida syns koloniträdgårdar
(årtal 1905–1920).

BARN- OCH UNGDOMSVERKSAMHET

Redan vid begynnelsen 1912 började barnverksamheten ta form som en följd av att många barn i olika åldrar kom till Birkagården tillsammans med sina föräldrar i samband med de "Familjeaftnar" som Birkagården hade varje lördag. Vid den tidpunkten (1910-talet) fanns ingen av samhället organiserad barnomsorg. Birkagården blev pionjärer vad gäller den Kindergarten-verksamhet som successivt byggdes upp. Barn- och ungdomsverksamheten är sedan många år en etablerad del av Birkagårdens verksamhetsutbud. Birkagården är idag huvudman för fyra förskolor.

Sedan 1920-talet äger Birkagården en fastighet i Roslagen – Ivarsudde på Vätö i Norrtälje kommun, där man sedan många år tillbaka bedriver kolloverksamhet för barn, ungdomar och seniorer. I Stockholmsområdet är Ivarsudde välrenommerat.

Karlbergsskolans rektorsområde hyr två våningsplan av Birkagården.

Ända sen Birkagårdens start har ungdomsverksamheten varit en viktig byggsten. Tiderna förändras och det gör även ungdomar. För 20 år sedan var det viktigt att fånga in ungdomarna som strök runt på gatan och stökade om kvällarna medan man idag snarare behöver få hit de som mest sitter hemma framför datorn. Därför är det viktigt att ungdomsverksamheten inte står still i sitt utvecklingsarbete. Precis som övrig verksamhet på Birkagården anpassas efter människors behov, gör även UC det.

Men trots verksamhetens föränderliga natur har Birkagården då som nu i uppdrag att både ge ungdomar en värdefull fritid men också stärka engagemang och självkänsla. Detta har gjorts genom att skapa en miljö med möjligheter att umgås med andra barn och trygga vuxna på ett roligt och aktivt sätt.

UC har under många år även hjälpt ungdomar att starta upp och driva egna projekt genom att bidra med resurser som lokal, pengar och stöd från vuxna. Exempel på tidigare projekt är *RYKTET – en fest i alkohol- och drogfri miljö*, löpargrupp för tjejer, DataLAN mm.

Sedan 1920-talet äger Birkagården en fastighet i Roslagen, Ivarsudde, på Vätö i Norrtälje kommun där man sedan många år tillbaka bedriver kolloverksamhet för barn- och ungdomar. Och nu även ett populärt seniorkollo.

Elever från Birkagårdens Folkhögskola, 1930-tal.

BILDNINGSVERKSAMHET

Bildning, sett ur grundarnas perspektiv – något helt annat än utbildning – var inte ett självändamål, utan man satte in det i socialt sammanhang. Kunskapssökandet var ett viktigt inslag i samhällsförändringsarbetet som tog fart i början av 1910-talet. Det är inom ramen för denna aktivitet som förutsättningarna för gemenskap mellan människor uppstår. Det är mot bakgrund av dessa tankar som uppkomsten av Birkagårdens folkhögskola bör betraktas. Natanael Beskow förklarar sin syn på bildning som ett medel att tillsammans med andra vidga perspektiven och skapa förutsättningar för den enskilde att förändra sin situation och livsvillkoren. Detta var en tydlig ambition när Birkagårdens folkhögskola bildades det vill säga skapa möjligheter för arbetare att få fördjupad kunskap om samhället och därmed göra arbetarna kompetenta att förändra samhället.

Birkagårdens folkhögskola startade 1916. Vid den tiden var studier utöver folkskolan få förunnat och närmast en omöjlighet för arbetare att få tillgång till. Idag lever vi i ett utbildnings-samhälle med grundläggande utbildning som grundskola och gymnasium vilka är obligatoriska för alla som växer upp i det svenska samhället.

Birkagårdens folkhögskola finns fortfarande inom Birkagårdens hägn men rektorsexpeditionen och delar av skolverksamheten är placerad i ABF-huset på Sveavägen i Stockholm. Rockmusikerlinjen som är en musikalisk plantskola finns på annan plats inom Stockholm. På Birkagården finns kurser för seniorer (65+), musiklinjen samt en yrkesutbildning.

KURSVERKSAMHETEN

Närliggande bildningsverksamheten är även en mångfacetterad kursverksamhet. Det finns ett stort utbud av dag-, kvälls- och helgkurser som är öppna för alla åldrar samt specifika kurser riktade till barn, unga, seniorer och föräldralediga. Verksamheten anordnas i egen regi, genom privata initiativ eller tillsammans med studieförbundet ABF Stockholm. För närmare information se de årligt återkommande kurskatalogerna.

SAMHÄLLSENGAGEMANG

Genom decennierna alltsedan starten 1912 har Birkagården följt rörelserna i samhället. Engagemanget för människan och människornas omgivning och livsvillkor har alltid varit centralt. 1912 handlade det om att engagera sig i den tidens frågor som fattigdom, ojämlikhet och bildningsfrågor.

På 1920-talet inrättade Birkagården en arbetsförmedling då det under några år var stor arbetslöshet.

Under andra världskriget på 1940-talet tog Birkagården emot ett stort antal judiska flyktingar och gav dem en tillhörighet och möjlighet att komma in i det svenska samhället. Bland annat ordnades kursverksamhet i svenska språket samt kurser om det svenska samhället. Birkagården blev en asyl och språngbräda in i samhället.

På 1970-talet engagerade sig Birkagårdens föräldraförening (knuten till den barn- och ungdomsverksamhet som Birkagården var huvudman för) i miljöfrågor. Föräldraföreningen riktade fokus mot barnens miljö och man kämpade för att E4:an som då passerade förbi på Norra Stationsgatan, direkt utanför Birkagården, skulle få en annan sträckning. Miljön bedömdes som ohälsosam. Barnen på Birkagården stämde Stockholms stad och till slut, under 1980-talet, vann man målet. Resten är historia.

Några exempel till som är värda att nämna är att Birkagården i samband med flyktingströmmarna från Syrien 2015 i samarbete med *Rosa västarna* anordnade språkcafé i Birkagårdens cafeteria. Avslutningsvis, sedan ett tiotal år tillbaka anordnar Birkagården *Gemensam jul* 26 december där alla är välkomna.

Birkagårdsbarnens
kamp mot avgaser och
buller (sent 1970-tal)

DEMOKRATI

En aspekt att lyfta fram i sammanhanget och som berörts tidigare i texten är att Birkagårdens arbete sedan starten 1912 har genomsyrats av demokrati det vill säga att besökarna varit delaktiga i utvecklingen av innehållet.

Grundtanken i Birkagårdens arbetssätt, vilket tidigare nämnts, är att vara en arena där människor kan mötas som likar och det grundarna markerade var att man sökte samförstånd mellan olika samhällslager. Inte konfrontation. I den meningen kan Birkagården i ljuset av dess historia också betraktas som en viktig pusselbit i Sveriges strävanden mot att skapa ett demokratiskt samhälle. Natanael Beskow har i olika sammanhang lyft fram hemgårdsarbetet som en plantskola att "fostra människor i demokratins grundregler":

I demokratins väsen ligger vördnaden för människovärdet. Hemgårdarna vill, enligt Beskow, vara en plantskola för demokrati i tanke, vilja och gärning för demokratins själ. Det är just detta människoliv som vi vill hjälpa till att stödja och fostra det människoliv som uttrycker människans innersta idé. Det som är demokratins väsensgrund är också den grund på vilken vår arbetsgemenskap skall växa. Och detta gäller varje del av vårt mångförgrenade arbete, från småbarnen till den vuxna ungdomen, de äldsta och de gamla.

Centralt i Birkagårdens arbete, vilket tål att upprepas, har varit att söka samförstånd mellan olika samhällslager. Det är genom att mötas som likar man skapar förutsättningar att i demokratisk anda utvecklas tillsammans. Människans medvetenhet om sitt närområde är en nödvändighet för en levande demokrati.

HEMGÅRDENS ROLL I FRAMVÄXTEN AV VÄLFÄRDSSAMHÄLLET

Birkagården har genom årtiondena lokalt haft rollen att ta om-sorg för de människor som bor i området. För Birkagården handlade det om att främst vara en mötesplats för de boende i Birkastan/Vasastan. Utifrån mötet med människor och utifrån de behov som uttrycktes växte successivt barnverksamheten, eller som vi benämner det idag *barnomsorg*, fram eftersom det vara ett konkret behov. Likaså fanns det behov av bildning och förkovring och utifrån detta utvecklades folkhögskolan och kursverksamheten.

Idag är många av de behov som Birkagården engagerade sig i, och som vi tar för givet, en etablerad del av välfärdssamhället och bedrivs i kommunal regi. Det kanske inte är allt för stora ord att hävda att Birkagården och andra hemgårdar i Sverige i dess begynnelse banade väg för välfärdssamhället. Åtminstone bör inte det arbete som hemgårdarna gjort underskattas. Indirekt bidrog arbetet till det omfattande reformarbete som påbörjades 1910-talet och som syftade till att utveckla Sverige.

Birkagårdens strävan har även varit att vara "en röst" i samhällsdebatten och genom årtiondena har man gripit tag i aktuella samhällsfrågor vilka skiftat genom åren. Återigen så är det människor i Birkagårdens närhet som bidragit till att olika frågor lyfts. Avslutningsvis, behovet av platser för otvungna möten mellan människor från olika sammanhang är lika betydelsefulla idag som för 100 år sedan.

Birkagårdens engagemang för barn och ungdomar. Dätid och nutid.

SUMMERING – BIRKAGÅRDEN OCH FRAMTIDEN

Om det är något som etsat sig fast i samband med arkiveringen av Birkgårdens historia (1912–2020) så är det tre begrepp som ringar in vad Birkgården är för något:

en mötesplats där alla människor har lika värde, en plats att mötas som likar och dela med sig av sin erfarenhet i sann demokratisk anda.

Det finns en viktig roll för framtiden och det är att fortsätta stå upp för dessa begrepp. Idag blåser det snålt kring demokratin på många håll i världen. Sverige är inte undantaget från de vindar som ifrågasätter demokratin. Om inte demokratin fungerar får det ytterst konsekvenser för så grundläggande värderingar som människors lika värde.

Stiftelsen Birkgården
Karlbergsvägen 86b
113 35 Stockholm

www.birkagarden.se

Författare: Anders Arnsvik
Formgivning: Malou Holm

BIRKAGÅRDEN